

GÜMÜŞHANE’NİN EĞİTİME AİT VERİLERİ VE BUNLARA COĞRAFİ YAPININ ETKİSİ

(Education-based Data for Gümüşhane and the Effect Geographical
Structure has on this Data)

Dr. Vedat ŞAHİN

ÖZET

Gümüşhane’de iklim ve topoğrafik şartlar nüfusun dağılımını büyük oranda etkilemiştir. Doğal şartların getirdiği olumsuzluklar nedeniyle yaşam standartının azaldığı yörelerden insanlar geçim şartlarının daha iyi olduğu yerlere doğru göç etmektedir. Bu durum kırsal sahadan şehir merkezlerine veya il dışına göçü beraberinde getirmektedir. Buna bağlı olarak nüfusun azalması eğitim gören öğrenci sayısını azalttığından kırsal kesimde okulların kapanmasına neden olmaktadır. Doğal hayat şartlarının insanı zorladığı Gümüşhane’de de insanlar büyük şehirlere göç etmeyi ve okumak suretiyle iş bulmayı bir çıkar yol olarak görmüştür. Bu şartlar yöreler arasında okul, öğretmen ve öğrenci sayılarının hızla değişmesine neden olmuştur. Yöre halkı kapanan okullar nedeniyle ya taşınmalı eğitim veya şehir merkezlerindeki yurtlar vasıtası ile bu sorunu aşma yoluna gitmiştir.

Gümüşhane’de doğal şartların nispeten daha iyi olduğu kırsal yerlerde nüfus daha az göç vermiş ve öğrenci azlığından kapanan okul sayısı da buna bağlı olarak az olmuştur. Doğal şartların diğer bölgelere göre daha iyi bölgelerde ise nüfus artmış öğrenci, öğretmen ve okul sayısı da buna paralel artış göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Gümüşhane, Eğitim, Coğrafya, Nüfus

ABSTRACT

The climate and topographic conditions of Gümüşhane have had a huge effect on the population distribution. People have a tendency to migrate from regions where the standard of living deteriorates due to the adverse effects of natural conditions to places where the standard of living is better. This brings migration from rural areas to city centers or migrating outside the district with it. So, as the decrease in population also reduces the number of children attending school, migration also causes schools in rural areas to close down. The public that remain in the region where schools have closed down due to the decrease in students have turned to mobile teaching or overcome this issue with the help of student dormitories in city centers.

GÜMÜŞHANE'NİN EĞİTİME AİT VERİLERİ VE BUNLARA COĞRAFİ YAPININ ETKİSİ

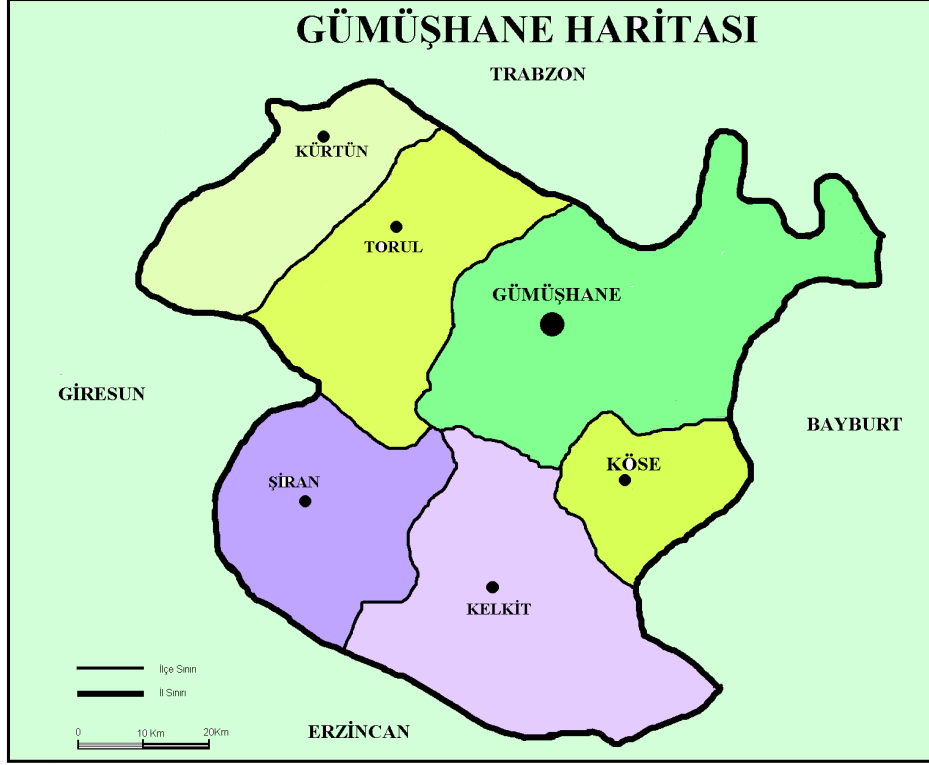
The population of Gümüşhane, a location where natural life conditions create difficulties for people, also see migrating to big cities as a way out to find better jobs providing they complete their education first. These conditions have been the trigger behind the rapid change in the number of schools, teachers, and students between districts. The number of students, teachers, and schools has increased in areas where the population is higher. Therefore, the number of schools closed down due to the decrease in the number of students is lower in areas of Gümüşhane where the natural conditions are better and the level of migration is lower.

Key Words: Gümüşhane, Education, Geography, Population

1.GİRİŞ

Coğrafi konumu nedeniyle tarihsel olarak önemini hep korumuş olan Gümüşhane'nin kuruluşu M.Ö. 2000 yıllardaki Asur ticaret kolonileri dönemine kadar gitmektedir. 1461'de Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon Rum İmparatorluğu'na son vermesiyle birlikte bölgeyle birlikte Gümüşhane'de Osmanlı yönetimine girmiş oldu. Gümüş madeni ocakları Osmanlı devrinde de devam etmiş ve Kanuni Sultan Süleyman'ın bu ocakları görmesi üzerine buraya Gümüşhane ismini vermiştir. Ancak Gümüşhane'nin kurulduğu yer zaman içinde önemini yitirmiş ve 1. Dünya Savaşı'ndan sonra şehir günümüzdeki yeri olan Harşit Vadisi'nin kenarında yeniden kurulmuştur (Uslu, 1991, s. 141-153).

Doğu Karadeniz kıyısında yer alan Gümüşhane; Giresun, Trabzon, Erzincan ve Bayburt ile komşudur (Harita-1). Yüzölçümü 6.585 km² olan Gümüşhane, deniz seviyesinden 1210 m. yükseltiye sahiptir. Topoğrafik olarak güney kesimde yer alan Köse, Kelkit ve Şiran ilçeleri platoluk bir yapı gösterirken Torul, Kürtün ve il merkezi çevresini kapsayan kuzey kesiminde dağlık ve engebelik sahalar hâkimdir. İl arazinin %59,6'sını dağlar kaplamıştır. %11'lik kısmının ovalık arazilerden oluşan ilin %29,4'ünün yayla ve platolar oluşturmaktadır. Gümüşhane'nin en yüksek noktası 3.331 metre ile Abdal Musa Tepesi'dir (www.gumushane.gov.tr).

Harita 1: *Gümüşhane Haritası*

Gümüşhane çeşitli özellikleri ile olduğu gibi iklim özellikleri itibari ile de Karadeniz iklimi ile Doğu Anadolu ikliminin geçiş özelliklerini yansıtmaktadır. Bu nedenle il genelinde hem karasal iklimin hem de Karadeniz ikliminin özellikleri yer yer kendini göstermektedir. Ancak genel olarak Gümüşhane’de kışlar soğuk, bahar ayları yağışlı yazlar ise kurak geçmektedir. Bu yönü ile Gümüşhane ve çevresinde bir geçiş iklim tipi görülmektedir (Özey, 1991, s.307-383).

Gümüşhane’nin akarsu ağını Harşit Çayı (Doğankent) ve Kelkit Çayı ile bunların kolları oluşturmaktadır. Vavuk dağından kaynağını alan Harşit Çayı dar ve derin vadilerden geçerek, Torul ve Kürtün ilçelerini kat ettikten sonra Tirebolu’dan denize dökülmektedir. Yeşilırmak’ın bir kolu durumunda olan Kelkit Çayı ise Teslimdağı ve Çimen dağlarından kaynağını almakta olup yörede tarım ve bitki örtüsünün hayat kaynağı

durumundadır. Ancak yörede bunların dışında çok sayıda küçük dereler vardır (Doğru, vd. 1999).

1927'de yapılan nüfus sayımı verilerine göre ilin nüfusu 121.717'dir. Bu nüfusun 108.933'ü köy yerleşim birimlerinde yaşamaktadır (Kök, 1991; 209-213). 1927 yılından 2010'a kadar ilin nüfusunda kayda değer bir artış gerçekleşmemiştir. 2010 yılı adrese dayalı nüfus kaydı sonuçlarına göre Gümüşhane'nin nüfusu 129.618 olarak tespit edilmiştir. Bunların 65.031'i erkek, 64.587'si kadındır. Bu nüfusun 61.162'si şehirlerde yaşarken, 68,456'sı köy ve belde gibi kırsal yerleşmelerde yaşamaktadır. Gümüşhane'de şehir nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı %47,2'dir (TÜİK, 2011, Bölgesel Göstergeler 2010). Verilerden de anlaşıldığı gibi 1927 ile 2010 yılları arasında şehirleşmede kısmi bir artış olmuştur.

İlde kilometrekareye 20 kişi düşmektedir. Gümüşhane'nin il merkezi nüfusu ise 28.620 kişidir. Gümüşhane'deki ilçe sayısı 6, belediye sayısı 18 ve köy sayısı 321'dir. Şehrin yıllık nüfus artış oranı %10,42'dir. Gümüşhane nüfusunda 1927'den günümüze kadar önemli bir artış gerçekleşmemiştir. Nüfusun artış göstermemesinin temel nedeni göçtür. Nitekim 2009-2010 verilerine göre Gümüşhane'ye 8848 kişi göç gelmesine karşılık 10128 kişi göç etmiştir (TÜİK, 2011, Bölgesel Göstergeler 2010). Tarihi süreç içinde Gümüşhane'de çalışma imkânlarının sınırlı olması ve ekonomik sorunlara bağlı olarak daha geniş istihdam ve kar beklentileri nedeniyle yoğun bir şekilde il dışına göç olmuştur (Kök, 1991; 209-213).

2.EĞİTİM DURUMU

Bir coğrafyada okulun bulunması okuryazar nüfusun dağılışını belirlemede büyük bir paya sahiptir. Günümüzde ülkelerin, bölgelerin ve şehirlerin kalkınmasında nüfusun eğitim olanakları ve eğitim düzeyi büyük oranda belirleyici durumdadır. Eğitim yoluyla bireylerde oluşturulan mesleki bilgi ve kültürel birikim kalkınmada temel dinamik unsurdur. Eğitim insan gücünün nitelikli hale gelmesinde etkili olan bir faktördür. Ancak her coğrafyada eğitim faaliyetleri eşit düzeyde olmadığı gibi eğitim kalitesinin meydana getirdiği sonuçlar da aynı değildir. Ayrıca bir yerdeki eğitim durumu ele alındığında her ne kadar okuryazar olan ve olmayan nüfus ilk akla gelen durum olsa da okuryazar nüfus içindeki düzeyler büyük önem taşımaktadır. Bu bakımdan okullaşma

oranı, ilk, orta ve yükseköğretim kurumlarındaki öğrenci ve eğitim kadroları oranları önemlidir.

Gümüşhane nüfusunun eğitim durumuna bakıldığında, 1927 nüfus sayımı verilerine göre erkeklerin yedi yaş ve üzeri olanlarında okuryazarlık oranı % 9.69'dur. Ancak o dönem verileri dikkate alındığında 19 ilde daha okuryazarlık oranının % 10'un altında olduğu ve 55 ilde okuryazarlık oranının %20'nin altında olduğu dikkate alındığında bu oranın dönemin şartlarını yansıttığı görülmektedir. Ancak Gümüşhane'deki kadın nüfus içindeki okuryazarlık oranının 1927'deki oranının % 0.37 olduğu dikkate çekilmektedir. Bu durum üzerinde cinsiyet ayrımının eğitime yansımalarının ve kız çocuklarının eğitim görmesine yeterince önemsenmemesinin bir yansıması olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Türkiye'nin 38 ilinde kadın okuryazarlık oranının %2'in altında olması bu dönemde kadınların eğitime oldukça az önem verildiğini göstermektedir. Bu oranlar dikkate alındığında Gümüşhane'deki ortalama okuryazar oranı % 4.54'dür (Köse, 2010).

Günümüzde Gümüşhane'de anaokulundan yükseköğretime kadar eğitimin her aşamasını içeren eğitim verilmektedir. Gümüşhane'de il genelinde değişik türde toplam 225 okul bulunmaktadır. Bunların 4'ü bağımsız anaokulu, 202 İlköğretim, 1 Özel Eğitim Okulu, 5 Genel Lise, 2 Anadolu Lisesi, 1 Fen Lisesi, 1 Anadolu Öğretmen Lisesi, 4 Çok Programlı Lise ve 5'i Meslek Lisesi'dir. İlde 1312 Öğretmen görev yapmaktadır. Bunların 945'i İlköğretim, 45'i Anasınıfı ve 322'si Ortaöğretim kurumlarında görev yapmaktadır. İldeki toplam 25.632 öğrencinin 19.101'i İlköğretim, 1438'i Anasınıfı ve 5093'ü Ortaöğretim kurumlarında eğitim görmektedir. (www.gumushane.meb.gov.tr). İlde 31 Mart 2008 tarihinde kurulan Gümüşhane Üniversitesi de yer almaktadır (TUİK, 2011, Bölgesel Göstergeler 2010).

Gümüşhane'de 2010-2011 eğitim öğretim döneminde ilköğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 16'dır. Türkiye genelinde bu sayının 21 olduğu (TUİK, 2011, Bölgesel Göstergeler 2010) dikkate alındığında ilin öğretmen öğrenci oranları açısından iyi durumda olduğu görülmektedir.

2010 yılında gerçekleştirilen adrese dayalı nüfus kayıtlarında 129.618 kişinin yaşadığı Gümüşhane'nin nüfusunun 117.891'i okuryazardır. Bu nüfusun 59.062'si erkekler iken 58.829'u kadınlardan

GÜMÜŞHANE'NİN EĞİTİME AIT VERİLERİ VE BUNLARA COĞRAFİ YAPININ ETKİSİ

oluşmaktadır. Gümüşhane'deki okuryazarlık oranı % 90.9'dur. Gümüşhane'de cinsiyete göre okuryazarlık sayıları tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Gümüşhane'de Cinsiyet Göre Okuryazarlık Oranı				
Toplam Nüfus		Okuryazar	Erkek	Kadın
129618		117891	59062	58829

Kaynak: TÜİK, 2011, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları 2010

Gümüşhane'de eğitimin alt kademelerinden başlayarak seviyenin artmasına bağlı olarak öğrenci sayının azaldığı görülmektedir. Bu nedenle ilköğretimden yükseköğretim mezunlarına doğru gidildikçe öğrenim görmüş kişi sayısı azalmaktadır. Gümüşhane'de okuma yazma bilen fakat bir okuldan mezun olmamış kişi sayısı 13.077'dir. Bu oran Gümüşhane nüfusunun %10'una tekabül etmektedir. Bunların 11.244'ü erkek iken 11.853'ü kadınlardan oluşmaktadır (TÜİK, 2011, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları 2010).

Gümüşhane'deki eğitim durumu içinde ilkokul, ilköğretim, ortaokul, lise veya dengi okul mezunlarının oranları farklılık göstermektedir. Gümüşhane'de ilkokul, ilköğretim, Ortaokul, Lise veya Dengi Okul Mezunları sayıları tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Gümüşhane'de İlkokul, İlköğretim, Ortaokul, Lise veya Dengi Okul Mezunları								
İlkokul Mezunu			İlköğretim, Ortaokul veya Dengi Okul Mezunu			Lise veya Dengi Okul Mezunu		
Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek
28026	15859	12167	25,144	11544	13600	20,599	7169	13430

Kaynak: TÜİK, 2011, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları 2010

Tablo 2'de görüldüğü gibi Gümüşhane'de bir ilkokuldan mezun olanların sayısı 28026'dır. Bu sayı Gümüşhane nüfusunun % 21,5'ine tekabül etmektedir. Bunların 15859'u kadınlardan, 12167'si erkeklerden

oluşmaktadır. İlkokul mezuniyeti düzeyinde kadın sayısının erkek sayısından fazla olması dikkat çekici bir özelliktir. Gümüşhane’de ilköğretim, ortaokul veya dengi bir okuldan mezun olanların sayısı ise 25144’dür. Bu oran nüfusun %19,3’üne denk gelmektedir. Bu nüfus içinde kadınların sayısı 11544 iken erkeklerin sayısı 13600’dür. Görüldüğü gibi Gümüşhane’nin ilköğretim, ortaokul veya dengi bir okuldan mezun olanların sayısı içinde erkek sayısı kadın sayısını geçmiş durumdadır.

Gümüşhane’de lise veya dengi bir okuldan mezun olanların sayısı 20599’dur. Bu oran nüfusun %15,8’ine tekabül etmektedir. Bu nüfusun 7169’u kadınlardan ve 13430’u erkeklerden olmaktadır. Kadın ve erkek lise veya dengi bir okuldan mezuniyet bazında ele alındığında kadın oranı %34,8 iken erkek oranı %65,2’dır. Görüldüğü gibi cinsiyet açısından ilkököl mezunları düzeyinde kadınların lehine olan durum daha sonraki düzeylerde erkeklerin lehine değişim göstermiştir.

Gümüşhane’de cinsiyete göre bir yükseköğretim kurumlarından mezun olanların sayıları farklılık göstermektedir. İlde 2010 verilerine göre yükseköğretim kurumlarından mezun olanların sayıları tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3: Gümüşhane’de Cinsiyete Göre Yükseköğretim Kurumlarından Mezun Olanlar		
Toplam	Erkek	Kadın
6287	4382	1905
Kaynak: TÜİK, 2011, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları 2010		

Tablo 3’te görüldüğü gibi Gümüşhane’de bir yükseköğretim kurumundan mezun olanların sayısı 6287’dir. Bu sayı oran olarak Gümüşhane nüfusunun %4,8’ine tekabül etmektedir. Bir yükseköğretim kurumundan mezun olanlar içinde kadınların sayısı 1905 iken erkeklerin sayısı 4382’dir. Cinsiyet bazında bir yükseköğretim kurumundan mezun olanların oranları ele alındığında, kadın mezun oranı %30,3 iken erkek mezun oranı%69,7’dir. Görüldüğü gibi eğitimin düzeyi arttıkça erkek nüfusun eğitim görme oranları kadınlara göre daha fazladır.

GÜMÜŞHANE'NİN EĞİTİME AIT VERİLERİ VE BUNLARA COĞRAFİ YAPININ ETKİSİ

Gümüşhane’de 2010 verilerine göre yükseköğretim kurumlarından mezun olanların oranları değişiklik göstermektedir. Bunların 5901 kişisi yüksek okul veya fakülte mezunu iken 290’ yüksek lisans yapmıştır. Doktora yapanların sayısı ise 96’dır. Cinsiyet ve yükseköğretim kurumlarından mezuniyet aşamalarını gösterir durum tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4: <i>Gümüşhane’de Cinsiyet ve Düzeye Göre Bir Yükseköğretim Kurumundan Mezunlar</i>					
Yüksek Okul Veya Fakülte Mezunları		Yüksek Lisans Mezunları		Doktora Mezunları	
Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
1806	4095	74	216	25	71

Kaynak: TÜİK, 2011. Bölgesel Göstergeler 2010.

Tablo 4’te görüldüğü gibi Gümüşhane’de bir yüksek okul veya fakülteden mezun olan 5901 kişinin 1806’sı kadınlardan, 4095’i erkeklerden oluşmaktadır. Yüksek lisans yapan 290 kişinin 74’ü kadınlardan oluşurken 216’sı erkeklerden oluşmaktadır. Doktora yapan 96 kişinin 25’i kadınlardan ve 71’i erkeklerden oluşmaktadır.

Gümüşhane’de resmi pansiyonlu okullarda kalan öğrenci sayıları ve pansiyon kapasiteleri de ilin eğitim yapısını değerlendirme açısından önem arz etmektedir. Tablo 5’te bu durumu gösterir veriler yer almaktadır.

Tablo 5: <i>Gümüşhane’de Resmi Pansiyonlu Okullarda Kalan Öğrenci Sayısı ve Pansiyon Kapasitesi</i>				
Pansiyonlu Okul Sayısı	Pansiyon Kapasitesi	Yatılı Öğrenci Sayısı		
		Toplam	Erkek	Kız
28	5909	4603	2426	2177

Kaynak: MEB İstatistikleri, Örgün Eğitim 2010-2011.

Tablo 5'te görüldüğü üzere Gümüşhane'de pansiyonlu okul sayısı 28 ve pansiyon kapasitesi 5909'dur. Yatılı olarak kalan öğrenci sayısı ise 4603'tür. Bunların 2426'sı erkeklerden, 2177'si ise kızlardan oluşmaktadır. Bu durumun Gümüşhane'nin doğal ve beşeri şartlarının sonucu olarak demografik yapısı gereği ortaya çıkmaktadır. Nüfus yetersizliğine bağlı olarak okulları kapanan köylerdeki öğrenciler eğitim görebilmek için yatılı okulları ve yurtları tercih etmektedir. Yatılı olarak kalan öğrenciler arasında fakir ailelerin öğrencilerinin bulunması da öğrenim görme açısından önem kazanmaktadır. Gümüşhane ve ilçelerinde Yatılı Bölge Okullarındaki öğrencilerin Türkiye'deki diğer bu tür kurumlarda kalan öğrenciler gibi yiyecek, giyecek, barınma, ders kitabı, defter, harçlık ve diğer ders araç-gereçlerinin Milli Eğitim Bakanlığınca karşılanması tercih edilme nedenlerinden olmaktadır (Yaman, vd. 2011). Bu kurumların yanında Gümüşhane'de 1 tane de Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu'na bağlı 1296 kapasiteli yurt bulunmaktadır (MEB İstatistikleri, 2011).

3. COĞRAFİ FAKTÖRLERİN EĞİTİME ETKİSİ

Doğal faktörlerin bir şehrin gelişiminde ve nüfus sayısı üzerinde büyük etkisi vardır. Nüfus ovalık ve düzlük yerlerde artmakta, dağlık ve engebelik yerlerde azalmaktadır. Toprakların verimli ve akarsu kenarında olması nüfusu artırmaktadır. (Tümertekin, vd. 1997; 312). Nüfusun fazla olduğu yerlerde okul sayısı fazla olmakta ve öğrenci sayısı artmaktadır. Bu duruma bağlı olarak Gümüşhane'de iklim, su kaynakları, toprak ve yüzey şekilleri şehrin nüfusu ve okul sayısını etkilemektedir.

Gümüşhane ili fiziksel yapı ve sosyo-ekonomik koşullar bağlamında, tekdüze bir yapıya sahip olmayıp, ilçeler hatta köyler düzeyinde önemli farklılıklar göstermektedir. Gümüşhane'de nüfusun büyük bölümü düz alanlarda ya da eğimi az olan yerlerde toplanmaktadır. Merkez, Kelkit ve Şiran ilçeleri toplam nüfusun %73'ünü barındırmaktadır. Şiran, Kelkit ovaları ile Harşit vadisinde köylerin %55'i bulunmaktadır. Köylerin geri kalanı %35'i eteklerde ve %10'u da dağlık alanlarda kurulmuştur (Köksal, vd. 2004). Nitekim doğal şartların bir sonucu olarak Kelkit vadisinde yerleşimler daha toplu bir yapı gösterirken Harşit vadisinde az dağınık veya dağınık bir yapılanma göstermiştir. Bu durum yöre bazında kapanan okul sayısını etkilemiştir. Ancak doğal şartların ağırlaştığı kesimlerde ve özellikle Harşit

GÜMÜŞHANE'NİN EĞİTİME AIT VERİLERİ VE BUNLARA COĞRAFİ YAPININ ETKİSİ

yöresindeki yerleşmelerde daha fazla gerçekleşmiştir. Kelkit yöresinde göç olayının nispeten az yaşanması ve kapanan okul sayısı oranının az olması tarım arazisinin daha geniş olması ve geçim şartlarının daha fazla olması nedeniyledir. Gümüşhane'ye ait 2010 verilerine göre il, ilçe merkezleri, beldeler ve köylerin nüfusları ve yıllık nüfus artış hızları tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6: Gümüşhane il ve ilçe merkezi, belde/köy ve yıllık nüfus artış hızı, 2010

İl ve ilçe	Nüfus			Yıllık nüfus artış hızı		
	Toplam	İl/ilçe merkezleri	Belde ve Köyler	Toplam	İl/ilçe merkezleri	Belde ve Köyler
Gümüşhane	129618	61162	68456	-10,4	36,8	-50.8
Merkez	40316	28620	11696	25.8	50.3	-31.9
Kelkit	39547	13784	25763	-47.5	-16.4	-63.8
Köse	7265	3162	4103	-20.0	39.3	-63.5
Kürtün	12505	2968	9537	7	63.6	-10.0
Şiran	17600	8207	9393	10.7	120.8	-76.5
Torul	12385	4421	7964	-46.2	46	-45.4

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Kayıt Sistemi, 2010; 31

Tablo 6'da görüldüğü gibi toplam nüfus sayısı olarak Gümüşhane merkez 40316 ile nüfusu en fazla olan ilçedir. Kelkit ise 39547 kişilik nüfus ile ikinci sırada yer almaktadır. Diğer ilçeler olan Şiran'da 17600, Torul'da 12385, Kürtün'de 12505 kişi yaşarken en az nüfus ile 7265 kişi Köse'de yaşamaktadır. İl ve ilçe merkezlerindeki nüfus sayısı olarak sıralama değişmiyor olsa da Gümüşhane merkez ile Kelkit arasında nüfus oran farkı artmaktadır. Gümüşhane merkez nüfusunun %70,9'u il merkezinde bulunurken bu oran Kelkit ilçesinde %34,8'dir. Bu durum üzerinde Gümüşhane'nin yönetim merkezi olması ve bir takım kamu kurum ve kuruluşlarını kendisinde toplamasına karşılık Kelkit'te kırsal arazide tarım arazisi ve sulanabilir alanların fazla olması etkili olmaktadır.

Gümüşhane nüfusunda dikkati çeken bir özellik, zaman içinde ilçe merkezlerinin nüfusunda az da olsa artış görülmesidir. Bu duruma bağlı olarak ilçe merkezlerindeki öğrenci sayısı artış göstermiştir. İhtiyaç doğrultusunda zaman içinde Gümüşhane merkez ve ilçelerinde çeşitli okullar açılmıştır. Ancak Gümüşhane'nin merkez nüfusu bile istikrarlı bir nüfus artışı göstermemiştir. 1927 nüfus sayımında Gümüşhane il merkezi nüfusu 2549 iken 1935'te yapılan sayımda bu sayı 3161'e yükselmiştir. Bu artışta Gümüşhane'nin il yönetim merkezi özelliği kazanması nedeniyle çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarının gelmesi ve ekonominin canlanması temel etken olmuştur. Bununla birlikte örneğin 1990 nüfus verilerine göre merkezde 26014 kişi yaşamakta iken 1997 Genel Nüfus Sayımı'na göre bu sayı merkezinde 22775 kişiye düşmüştür (Doğanay, 2001; 4). Bunun gibi Gümüşhane'de 2009 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına göre 130976 kişi yaşamakta iken bu sayı 2010'da 129618'e inmiştir. Yıllık nüfus artış hızı bazında incelendiğinde Gümüşhane genelinde 2009 yılında % -0,3 olarak gerçekleşen nüfus azalması 2010'da % -10,4 olmuştur. Ancak İl ve ilçe merkezleri düzeyinde Gümüşhane'de 2009 verilerine göre 58535 yaşıyorken bu sayı 2010'da 61162 kişiye çıkmıştır. Bununla birlikte belde ve köy ölçeğinde nüfusta azalma gerçekleşmiş ve 2009'da 72441 olan nüfus 2010'da 68456'ya düşmüştür. 2010 verilerine göre Gümüşhane il ve ilçe merkezlerinde % 36,8'lik bir artış olurken belde ve köy nüfus oranında % -50,8'lik bir azalma olmuştur (TUİK, 2011; 3). Bu nüfus içinde nüfusun yoğun olduğu merkezlere göçün yanında merkezlerdeki nüfus artışında okumak için ve özellikle Gümüşhane Üniversitesi nedeniyle gelenlerin önemli bir paya vardır. Gümüşhane merkezde nüfusun yoğunlaştığı yerler ise Harşit çayı havzasındaki E-97 (D- 050) karayolu boylarıdır. Yerleşmeye bağlı olarak Gümüşhane'nin okullarının da bu çevrede yoğunlaşmasında jeolojik ve jeomorfolojik yapının belirleyici rolü olmuştur. Dağlık ve engebelik sahanın yerleşmeyi zorlaştırması okulların alanlarını da daraltıcı etki yapmıştır.

Gümüşhane'nin nüfus ve eğitim yapısı üzerinde göç olayı önemli bir olgudur. Türkiye'de 1950'lerden sonra ortaya çıkan hızlı nüfus artışı, kırsal alanlarda toprak-insan dengesini bozacak şekilde gelişmiş ve şehirleşme hareketine neden olmuştur. Nüfusun toprak üzerindeki baskısı artmış, tarım topraklarının dengesiz dağılımı ve tarım topraklarının miras yoluyla bölünmesi artık sadece tarım faaliyetleri ile geçinmeyi ortadan

kaldırılmıştır. Dolayısı ile kır kesiminde gerçekleşen hızlı nüfus artışına karşılık, toprak yetersizliği, tarımsal teknoloji, girdi yetersizliği, işletmelerin küçüklüğü ve parçalılığı gibi etmenlere bağlı olarak nüfusun göçünü beraberinde getirmiştir. Bunun yanında şehir hayatının çekiciliği, çalışma ve yaşama şartlarının elverişli olması yanında, kültür, tüketim, eğlence ve eğitim kaynaklarındaki çeşitlilik ve zenginlik insanların şehirlere yönelmesine neden olmuştur. Ayrıca Türkiye’de büyük üniversiteler, yüksekokullar, sinema, tiyatro, hastane vb kuruluşlar büyük şehirlerde toplanmıştır. Bu durum genel olarak Türkiye’de ve özelde Gümüşhane’de nüfusun göçünü etkileyici faktörler olmuştur (Keleş, 1997). Bu durum Gümüşhane’den göç nedeniyle birçok okulun öğrenci yokluğundan kapanmasına neden olmuştur. Gümüşhane göç vermesi ve erkek nüfus daha çok çalışma amaçlı gitmesinden ildeki kadın nüfus sayısı genel olarak daha fazla olmuştur (Doğanay, 1994; 167). Bu duruma bağlı olarak sayım yılları nüfus istatistikleri incelendiğinde Gümüşhane’nin devamlı kadın nüfus sayısının erkek sayısından fazla olduğu görülse de zaman için cinsiyetler arasındaki denge erkekler lehine değişmiştir. 2010’da gerçekleştirilen Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına göre Gümüşhane’de 65031 erkek yaşarken 64587 kadın yaşamaktadır TÜİK, 2011; 7). Son yıllardaki nüfus istatistiklerinin bir yansıması olarak ilkökul düzeyinden sonraki eğitim aşamalarında erkek sayısı kadın sayısından fazladır. Ancak Gümüşhane’de İlkokul düzeyinden sonra erkeklerde kadınlara göre eğitim görenlerin fazla olmasını şehrin önemli bir eğitim merkezi olmasının da etkisi vardır. Çünkü şehirdeki öğrenci nüfusun önemli bir kısmı kır yerleşmelerinde okul sorununa bağlı olarak gelen erkek öğrencilerdir.

Nüfus sayısını belirlemede iklim ve yer şekillerinin etkisi vardır. Gümüşhane’nin Karadeniz’e kıyısının bulunmaması ve denizel etkinin kıyıdaki dağlar nedeniyle şehre ulaşamaması karasallığa neden olmaktadır. İklimin serleşmesi yetiştirilebilen ürün sayısını ve miktarını azaltmaktadır. Yükseltinin arttığı yerlerdeki yerleşimlerde sertleşen iklim hayatı olumsuz etkilemekte ve bulunan nüfus sayısını azaltmaktadır. Bunun yanında yer şekilleri bakımından engebenin hâkim olduğu şehirde nüfusun geçim şartları zorlaşmaktadır. Bu bakımdan yöre halkı gerek kültürel olarak gerekse sosyo-ekonomik bakımdan şartlarını artırmak için göçü bir çıkış yolu olarak değerlendirmektedir.

Gümüşhane’de kırsal yerleşmeler üzerinde akarsu ağının önemli bir rolü vardır. Gümüşhane’de akarsu boylarındaki düzlüklerde verimli tarım alanlarıyla ilintili olarak nüfuslanmıştır. İl çevresindeki kırsal yerleşmeler akarsu kenarları ve yakın çevrelerinde yoğunluk kazanmaktadır. Bu durum gerek içme gerekse tarım amaçlı olarak suya duyulan ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. Suyun yetersiz oluşu ve kıraç arazilerin hâkim olduğu yerlerde yerleşmenin azaldığı ve öğrenci sayısının azaldığı görülmektedir. Verimli toprakların olduğu köylerden ve yerleşim birimlerinden daha az göç olayı yaşanmıştır.

Gümüşhane’de nüfusun göç etmesinde eğitim şartlarının getirdiği olumsuzlukların da etkisi olmuştur. Çünkü çalışma ve geçim şartları kıt olan yöre halkı çocuklarını daha iyi şartlarda okutmak ve aynı zamanda iş bulmak için büyük şehirlere göç etmiştir. Ailelerin çocuklarının geleceğini kurtarmak ve yörenin zor doğal şartlarının dışında bir hayat kurmasını sağlamak için okumayı bir tercih olarak görmüştür. Bu durum kırsal sahadaki okulların sayısının azalmasına veya tamamen kapanmasına yol açan başka bir faktör olmuştur.

Gümüşhane’de nüfus yoğunluğu ve dağılışı incelendiğinde, şehir merkezindeki yerleşmelerin önemli bir kısmının merkez mahallerde toplandığı görülür. Yönetim ve ticaret fonksiyonuna bağlı olarak bu mahallerde nüfusun artması diğer yapılanmaların da bu çevrede toplanmasına neden olmuştur. Eğitim fonksiyonunun da geliştiği bu mahalleler nüfus yoğunluğunun ve öğrenci sayısının fazla olduğu yerlerdir. İnönü, Hasanbey, Karşıyaka ve Karaer mahalleri bu bakımdan ön planda yer almaktadır. Bunlardan Karaer ve Hasanbey mahalleleri Gümüşhane’nin yönetim çekirdeği durumundadır. Bu yerleşim yapısı üzerinde Harşit Çayı kuzeyindeki yerleşmeye uygun topografik yapının etkisi vardır (Doğanay, 2001).

Gümüşhane’de topografyanın çok engebeli olduğu alanlarda birkaç mahallenin bir araya gelerek bir köyü oluşturduğu görülür. Bu mahalle birimlerinin Kelkit vadisinde sayıca azaldığı görülürken Harşit vadisi çevresinde artış göstermektedir. Ayrıca yöredeki köy yerleşmelerinin yükseltisinin dağılışı incelendiğinde %50’sinin 1500-2000 m. arasında yer aldığı görülmektedir. 2000 m.’den daha yüksekte yer alan köy oranının ise %16 olduğu dikkate alındığında sert iklim özelliklerinin ve yer şekillerine bağlı olarak tarım arazisinin azlığının

ziraat yapmaya ve yüksek düzeyde verim almaya imkân vermeyeceği görülmektedir (Özey,1991; 327). Geçim şartlarının kıt olması mahalle birimlerinde yaşayan halkın zaman içinde göç etmesine ve bu köylerdeki okulların kapanmasına neden olmuştur. Bu durum taşınabilir sistemle, merkezlerdeki YİBO veya yurtlar vasıtası ile öğrencilerin eğitim almalarına neden olmuştur.

Gümüşhane'de seçme sınavı ile öğrenci alan çeşitli türdeki liselerin bulunması çevre ilçe ve illerden öğrencilerin gelmesine neden olmaktadır. İlde Sağlık Meslek Lisesi, Kız Meslek Lisesi, Adalet Meslek Lisesi, Anadolu Lisesi, Anadolu Öğretmen Lisesi, Ticaret Meslek Lisesi, Turizm Meslek Lisesi, Teknik Lise ve Endüstri Meslek Lisesi vardır. Bu okullarda öğrenim gören öğrenciler ve onlarla birlikte şehre gelen aileleri bağlamında Gümüşhane önemli bir sahayı etkisinde bulunduran merkezdir. Özellikle Adalet Meslek Lisesi ve Sağlık Meslek Lisesi gerek ilçeler bazında gerekse çevredeki iller ölçeğinde çok sayıda öğrencinin Gümüşhane'ye gelmesine neden olmaktadır.

Gümüşhane'de önemli bir turizm potansiyeli olması ve turizm meslek lisesi bulunması bir avantaj olarak ortaya çıksa da Gümüşhane bu potansiyeli iyi değerlendirebilmiş durumda değildir. Turistik yerler üzerinde tanıtımın yeterince yapılamamış olması ve ihtiyaç duyulan tesisler açısından yetersiz olması bunda etkili olmuştur. Ayrıca Gümüşhane'nin sadece karayolu ile ulaşımının gerçekleştiriliyor olması, en yakın havaalanlarının Trabzon ve Erzurum'da bulunması, büyük iller ve ulaşım yollarından uzak olması turizmi ve ekonomik hayatı olumsuz etkilemiştir. Ulaşım ağı açısından demiryoluna da sahip olmayan Gümüşhane'nin bu durumu üzerinde coğrafi konumunun etkisi büyük olmuştur. Çevredeki dağlar nedeniyle diğer şehirlerle ulaşım ağı kurmak ve ticari hayatı geliştirmek zor şartları gerektirmiş ve Gümüşhane'nin bir kıyı şehri olan komşusu Trabzon gibi hinterlandının oluşmasına olanak tanımamıştır. Bu nedenle şehir yeterince gelişmemiş ve nüfusunu yeterince barındıracak bir düzeye ulaşamamıştır. Bu durum büyük üniversitelerin şehirde kurulup gelişmesine engel teşkil etmiştir.

Ancak 2008'de açılan Gümüşhane Üniversitesi önemli bir ihtiyacı doldurmaktadır. Gerek Gümüşhane'nin kendi halkının yükseköğretim alabilmesinde önemli bir alanı dolduran üniversite gerekse diğer illerden gelen öğrencilerin eğitim almalarına olanak vermektedir. Ancak

yükseköğretim kurumlarının hem nitelik hem de nicelik bakımından yeterli düzeye ulaştırılması asıl önemli noktayı oluşturmaktadır. Altyapı sorunlarının halledilmesi ve nitelikli öğretim üyeleri açığının kapatılması gerekmektedir. Bununla birlikte Gümüşhane'ye gelen öğrenciler esnafın ekonomik olarak rahatlatmasına neden olduğundan üniversitedeki fakülte, yüksekokul ve diğer birimlerin artırılması hem ildeki nüfusun hem de eğitim kalitesinin artmasına neden olacaktır.

4.SONUÇ

Gümüşhane'de eğitim kurumlarının dağılışı üzerinde temel belirleyici faktör nüfusun dağılışıdır. Nüfusun fazla olduğu merkezlerde okul, öğrenci ve öğretmen sayısı artmakta iken kırsal kesimde azalma göstermektedir. Nüfusun dağılışı üzerinde ise büyük oranda yer şekilleri ve iklimin belirleyici rolü vardır. İklim ve yer şekillerine bağlı olarak tarım hayatı ve ekonomik faaliyetler artmakta veya azalmaktadır. Ancak Gümüşhane nüfusunun dağılışı üzerinde kesin olarak doğal faktörler tek başına belirleyici etken olarak ortaya çıkmamaktadır. Bunun üzerinde tarihten gelen beşeri faktörlerde etkili olmaktadır. Şehirlerde yaşam şartlarının artması ile nüfusun şehir merkezlerine doğru yönelmesi öncelikle bir demografik olaydır.

Gümüşhane'nin eğitim faaliyetlerini etkileme açısından doğal şartları beşeri ve ekonomik hayatın belirlenmesinde büyük oranda etkili olmuştur. Gümüşhane'de de nüfusun Türkiye'de ki değişim ve gelişim şartlarına paralel olarak il ve ilçe merkezlerine doğru yönelimler gerçekleşmiştir. Kırsal kesimde geçim şartlarının zorluğu halkın göç etmesini beraberinde getirirken çok sayıda okulun da kapanmasına neden olmuştur. Gümüşhane'de bu durumu tersine çevirmek, eğitimin nitelik ve nicelik bakımından artırılması için devletin desteği şarttır.

KAYNAKLAR

- Doğanay, H., (1994), Türkiye Beşeri Coğrafyası, Gazi Büro Kitabevi, Ankara
- Doğanay, S., (2001). Gümüşhane Şehir Coğrafyası, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitim Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

- Doğru, E., Kural, A., Pir, H., Aydın, C.A. ve Bulgur, İ., (1999), Cumhuriyet'in 75. Yılında Gümüşhane, Ekspres Ofset, İstanbul.
- Keleş, İ., (1997), *Türkiye'de Göç Eğilimleri ve Şehirleşme Süreci*, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt 1 Sayı 2, Ankara.
- Kök, R., (1991), *Gümüşhane'nin Demografik Yapısı ve Kaynak Göçünün Nedenleri.*, N.Ü. Karaaslan (Ed.), Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu, s. 209-213, Ünal Ofset , Ankara.
- Köksal, A. İ. ve Güneş, E., (2004), *Tarım ve Hayvancılığın Gümüşhane Ekonomisinde Yeri Ve Önemi*. Gümüşhane İlinin Ekonomik Kalkınması Semineri.
- Köse, M., (2010), *1927 Nüfus Sayımı Ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- MEB İstatistikleri, Örgün Eğitim 2010-2011.
- Özey, R., (1991), *Gümüşhane ve Çevresindeki Kırsal Yerleşmelerin Başlıca Coğrafi Sorunları ve Çözüm Yolları*. N.Ü. Karaaslan (Ed.), Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu, s. 307-383, Ünal Ofset, Ankara.
- TÜİK, (2011), *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları 2010*, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.
- TÜİK, (2011), *İstatistiklerle Türkiye*. Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.
- TÜİK, (2011). *Bölgesel Göstergeler 2010; Trabzon Ordu, Giresun, Rize, Artvin ve Gümüşhane*, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N., (2007), *Beşeri Coğrafya*, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Uslu, G., (1991), *Gümüşhane'nin Tarihçesi ve Turistik Değerleri*. N.Ü. Karaaslan (Ed.), Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu, s. 141-153, Ünal Ofset, Ankara.

VEDAT ŞAHİN

Yaman, A. ve Vurgun, F., (2011), *Yatılı İlköğretim Bölge Okulları Süreci İç Denetim Raporu*, Milli Eğitim Bakanlığı İç Denetim Birimi Başkanlığı, Ankara.

www.gumushane.gov.tr adresinden 04. 01. 1012 tarihinde edinilmiştir.

www.gumushane.meb.gov.tr adresinden 05.02.1012 tarihinde edinilmiştir.